

☞ П А Н И Ч. ☞

ОПОВІДАННЯ.

— — —

I.

У неділю раненько Нечипір Ключний їхав у містечко, а до його на воза присусідив ся й кум Гаврило, бо свої коняки він не мав, а йому треба було де-чого купити на місті.

— Чи не чули ви, — питає Нечипір, — кажуть, панич Кривиченко Михайло, старого Кривицького син, приїхав.

— Невже? — здивував ся Гаврило. — А тож казали, що він був десь у Москві — записав ся, прости Господи, у студенти!

— Егеж, записав ся, та мабуть і між студентами його держати не схотіли...

Гаврило щось мовчки міркував, тоді озвав ся:

— Сподівай ся добра, коли його батько не благословив: батько хотів, щоб сей панич Михайло ішов до війська служити, а син упер ся, пійду, каже, у студенти. Ну й пішов. Тоді старий, кажуть, забожив ся, що не дасть синові ні шага, усе добро чужим подарує.

— Мала шкода, — каже Нечипір, — бо справді там і дарувати нема чого! Старий пан розвіяв усе добро, по чужих землях їздивши, та в панських роскошах кунаючись, та й живе тепер у злиднях.

— Чи він у старого пана на хуторі й живе тепер, сей панич Михайло? — питає Гаврило.

— Ні, — одмовляє Нечипір, — найняв собі квартиру у місточку. Чи вже його батько не схотів прийняти, чи сам до батька не пішов, — не знаю... Та ще кажуть, — писар нишком признавав ся, то й ви, куме, не кажіть нікому, — що над паничем доглядачів постановлено...

— Овва! На що? — здивував ся Гаврило. — Хіба щоб не втік? А на-біса він кому здав ся, щоб його стергти?

Нечипір здвигнув плечима. Помовчавши він озвав ся:

— Хотів би я тепер його бачити. На моїх очах виростав. Я тоді панську землю наймав, то часто доводило ся у двір ходити... Знаєте що, куме? Зайдем до панича, одвідаєм. Він тут живе скраю місточка; у Трахимихи, що бублики пече, у порожній хаті через сїни.

— Зайдем! — каже Гаврило, — тільки що тепер неділя.

— То що?

— А може він до церкви пішов, бо ще з служби не повиходили.

— Та хібаж студенти до церкви ходять? — єсьмієть ся Нечипір.

— І то правда.

Тим часом доїхали до місточка. Скраю стояв шинок, біля його крамничка з дьогтем, а далі — Трахимишина хата, де жив тепер панич Михайло Кривицький.

— Нечипір привязав коня біля воріт і з кумом Гаврилом пішов до хати. Але Гаврило спинив ся і каже:

— Знаєте, куме, може-б ми... колись ниньшим разом зайшли до його...

— А тепер?

— Та якось тє... Щоб часом чого не вийшло... Отож якісь студенти цара замордували тойрік, то чи не був і сей з ними.. Хто його знає, який він.

Кум Нечипір засьміяв ся.

— То пусте, куме. Як би й він там був, то його-б сюди не пустили. Ходім!

Гаврило мовчки пішов за ним.

Тільки переступили поріг хати, бачать: панич Михайло ходить по хаті, курить і свище. Гаврило та Нечипір здивували ся, бо сеж було у неділю до служби божої. У хаті було неприбрано, скрізь цигарки понакидані. Самого панича трудно було впізнати: бородатий, у червоній сорочці, матузком підперезаний, і — що найдивнійше у личаках.

— Здрастуйте, паничу! — озвав ся Нечипір, — З неділею будьте здорові. Чи впізнаєте старого Нечипора?

А сам собі Нечипір думає: Що се воно за вбраннє на йому? Чи тепер така мода?

— А ми дочули ся, — казав він далі, — що ви вже приїхали, та й зайшли вас одвідати.

— Панич глянув на земляків, мотнув головою і озвав ся:

— А, мужічки! Дабро-пажалавать! Далжно бить і ви сметілі, што ми несьом вам абнавленіє!

Нечипір глянув на Гаврила, а Гаврило — на його: нічого не розберуть.

— Як вам, паничу, ведеть ся? — питає Нечипір, — чи здорові, чи все гаразд?

А він одмовляє:

— Да мнє што? Главное — идея, каторая...

Та як заторохтів словами! Земляки прислухають ся, нічого не второпають. Тільки здавало ся їм, що панич усе питає: „І де я? І де я?“ — ніби не знає, що ось він тут, у бублейниці на квартирі.

Як уже панич замовк і ждав, яке вражіннє зробить його промова, Нечипір озвав ся:

— Вибачайте, паничу, я вас спитаю: на що се ви так убрали ся? Хіба може для здоровья?

Панич каже:

— Ста да подлінной народний, мужіцкой кастюм! Чтоб с народом вальютнєй...

— Даруйте мені паничу, ми люди темні, — знов каже Нечипір, — хіба ми знаємо? Може так і треба. У нас буває, кацапи — щетинники так ходять, по селу собак дражнять, гукаючи: „Па щатіну! Па щатіну!“

Панич засьміяв ся.

— Штож, вот і я — как щатіннік!

— Істинно так! — сказав Нечипір, теж сьміючись.

Панич посвистав трохи, тоді гукнув:

— Штож, братця! Будем пскі іграть! Запайом настоящую народную!

І почав:

Как із лѣсу тьомнаво
Вихадло трі удáлих
Как трі дѣбрых мáладца.
Што у кáждава дубінушка,
Да і вóстрой нож отгóчнай!

.

Пісенья була довга і доволі страшна. Складали її політичні діячі десь у Москві, ніби-то в стилі великоруських „народних“ чи розбійницьких пісень.

Скінчивши сьпівати, панич питає:

— Ну, што?

— Що й казать, — одмовляє Нечипір, — пісенья завзята.

Панич зрадів. Питає, чому не сьпіваете?

— Ми ніколи не сьпіваето, — насьмілив ся озвати ся Гаврило, — от хіба на крилосі за дяком тягнемо.

— Та й то як не партесне а просте, на київський голос, — додав Нечипір.

— Із служби ще не повиходили, то нам не можна салдацьких пісень сьпівати — озвав ся Гаврило.

Панич мотнув головою, що аж довгий чуб затиліпав ся.

— Разве эта салдацкая? — питає він. — Ёта данодлинная мужіцкая, ва вкусѣ Стѣнки Рáзіна!

Земляки мовчали. Вони знали, що в їх у селі таких пісень ніхто не єшїває, от хїба який салдат, або москаль-щетинник, під януу руку.

Але панич зрозумїв їх мовчанку так, що вони з ним згоджують ся. Він знов почав розмову — про великі обовязки, які він на себе взяв, про теперішні часи і важні події, що мають скоро відбути ся, про велике значінне мужиків у сїх подїях. Тільки радив їм відкинути свою „деревенскую хахлацкую заскарузласть“ і пристати до боротьби з „общім врагом.“ Балакав він „народною“ (людовою) мовою вятської губернії, ще менш зрозумілою землякам, ніж звичайна російська літературна мова.

— Ходім, уже куме, бо тут грїха набереш ся! — шепче Гаврило де Нечипора.

Панич просив їх заходити, радий був що йому удало ся так легко освоїти ся „с народом, мньшої братїєю“, а на прощанне подарував якогось чималого листа, пописаного синїм чорнилом.

— Ну що думаєте, куме, чи він божевільний, чи п'яний? — спитав Гаврило, як уже вийшли і посїдали на воза.

Нечипір здвигнув плечима.

— Може то його, нещасного, так занудила Москва, чужа сторона! — промовив він сумно.

— Ох, Господи Боже мій! — зітхнув Гаврило, що воно по сьвіту робить ся!... Чого не чувано, не видано... Ось тобі на!...

— А покажіть того листа, що він дав, прочитаємо, — каже Нечипір.

— Та вжеж я читати не вмю, то берїть собі, одмовляє Гаврило, віддаючи листа.

Нечипір оддав віжки Гаврилові до рук, а сам почав розглядати листа; коняка йшла собі по тихеньку.

— Десь у його не було густїшого чорнила, — сказав Нечипір, — якесь синяве та ще й полиняло, ледви мріє! Знов мабуть якась пісня салдацька.

Але справді то була бліда гектографована відбитка поклику до людей. Складали його політичні діячі десь у Московщині, „мужицкім язиком“ вятської губернії.

Нечишір прочитав якесь незрозуміле слово і махнув рукою.

— Годі! Нате вам, куме, ви курите, то буде на цигарки, сказав він.

Але проїхавши далі, Нечишір зайшов до крамниці і промовив до Гаврила :

— А ке-лиш, куме, того листа, оселедця загорнути!

II.

Тогож дня у вечорі панич Михайло сів писати листа до свого приятеля, що жив десь під Москвою. У листі він написав (по московському, а ми подаємо в перекладі):

„Прочитавши сього листа, ти мусиш, брате, соромити ся і радіти разом. Соромити ся того, що не вірив у мої сили і в мій хист; а радіти тому, що наша справа в сіх краях посуваєть ся наперед дуже гарно і швидко, і що мені вже удало ся зробити добрий почин; а сам знаєш, — добрий почин — половина діла. Зауваж, що живу я тут тільки три тижні.

„Моє мужицьке вбранне відразу зробило добре вражінне. „Се якийсь волоцюга“, — казали мені у слід. Хахлацьке слово волоцюга — означає те саме, що „странник“, ergo, — мене прийняли за якогось подорожного, що ходить по монастирах, а мені саме того й треба, бо таких людей мужики поважають. Якже тут у містечку довідали ся, що я панич з Кривицького хутора, то збирали ся великою юрбою на мене дивити ся; а я й тут знав, що робити: не звертаю на їх ніякої уваги, іду собі, посвистую.“

„Позавчора я спитав свою господиню, що я в неї хату наймаю: чи не чула вона, що про мене

кажуть люди? Тільки й чула, одмовляє вона — що звать мене гордим. Ся баба пече „баранки“^{*)} і — дурна, як баран! Я — гордий!? Я, що взяв на себе важкий хрест (от, ненароком ужив сего клерикального слова!) визволення народного, що зрік ся паньства і став мужиком, я — гордий! І в чому ж вони добачають мою гордість? У тому, що я не здоровкаю ся з людьми, стріваючи їх на вулиці (алеж я з ними не знаємий особисто!), що я кажу кожному ти, а не ви. Очевидно, панська культура вже так глибоко затруїла тутешніх мужиків, що в їх де взяли ся примхи, щоб їм кланяти ся на вулиці, щоб їм казати ви. З сїм треба бороти ся, щоб наш демократичний, общинний ідеал не псував ся. Я з жалем згадую, як проживав я недовгий час у вятській губернії, де ще задержали ся общинні звичаї, де кожне казало мені ти, хоч я і ходив тоді паничем. І не можна дивувати на сю бабу, бо їй невідомі великі знавці в справі мужичих відносин та звичаїв, от як Решетников, Златовратський, Успенський. Але дивує мене тутешній хвершал,^{**)} чоловік ніби й освічений, та якийсь однобокний і вузький. Він і авторитетів згаданих читав, але так організований його мізок, що все не може на правдиву стежку звернути, — на стежку всесвітнього братерства і загальної боротьби проти общаго врага. А шкода, бо чоловік він не дурний і міг би бути користним, тим більше, що він тут свій чоловік, син місцевого козака; до його всі звикли і він має чималий вплив на людей.

„Пішов я раз до його порадити ся про мої очі, що саме тоді (може з дороги) щось заслабли. Час був у його вільний, ми розбалакали ся. Він мені доводив, що в сьому краї можна проповідувати всесвітнє братерство і волю — тільки перевернувшись

*) Бублики.

***) Хвершал — то лікарський помічник; уряд земський настановляє хвершалів лікарувати по селах.

на хахла! Кохаєть ся в дурних хахлацьких книжечках, писаних мертвою, нікому непотрібною мовою, та ще й каже, що робить він се з могож принціпа! Бо — каже він, — Успенський та Златовратський нічого не писали про тутешніх людей, про їх життє і звичаї, а життє тут зовсім не однакове, як у Москалів, уже хоч би через те, що тут не має общіни і звязаного з нею ладу громадського... І отак він у всьому: балакає по хахлацькому, бо се тутешня мужича мова, і вже коли перевертати ся на мужика, то, — каже він, — неодмінно треба перевернути ся на хахла! Та хтож ви врешті, — питаю я, яка ваша ціль? А він одмовляє: визволеннє людей, економічне і політичне... Та сеж він украв наші принціпи!... Здивований, я питаю його: А хтож я, по вашому? І знаєш, що сказав мені сей фанатик: У вас, каже, на устах великі творці теорії соціальної реформи, що й я їх поважаю; на ділі-ж ви йдете за партією політичної боротьби за власть, в дусї московсько-азиятського деспотизму і централізму, в дусї Івана IV. і Петра I. з їхнім характером і духом боротьби. А самі ви, будши з роду українським паничем і приставши до сїєї течії, стали Дон-Кихотом:

„Після того я вже не схотїв із ним балакати, — він мені і всім нам — ворог на віки, і більший, ніж наш общій враг.

„Але сам бачиш, що його теория дика, не виправдуєть ся всесвітнім поступом, веде не наперед до братерства і єдности, а назад, до диких часів козацтва, коли Мазепа проміняв свою жінку на тютюн, а тоді спокусив Марію, — коли я не помиляю ся, бо я добре знаю французьку історію, а хахлацької й знати не хочу... Невже ми мусимо поставити — замість Люї Блана і Стюарта Міля — Сіру Кобилу?

„Проповідь такої національної нетерпимости, виключности, — не тільки не відповідає здоровим ідеям поступу, але й не матиме жадних наслідків.

Бо самі тутешні мужики були так не дурні, що вже давно забули про свою окремість, давно злилися з великим, всеросійським морем, відколи одбилися од татар чи од ляхів, а не сьогодні — завтра забудуть і свій хахлацький жаргон, бо й тепер уже багато є тут людей, хоч трохи освічених і культурних, що вже по хахлацькому не говорять, а вживають російську мову, хоч і калічену, на пр., тут у містечку жиди; о, то народ здавна рухливий і поступовий: вони носом чують, куди верне сила великої історичної течії! Очевидно, що тут поодинокі фанатики вузького націоналізму, широких штанів, гопака і горівки — нічого не вдіють. (Справді хвершал широких штанів не носить, і я не бачив, щоб він коли садив гопака, але — се все одно!). Тут тільки нам належить поле діяльності, і ми поведем народ за собою!

„Найкрасшим доказом сего стають для мене самі мужики! Не далі як сьогодні в ранці я мав перший і великий успіх. Коли так ітиме й далі, то — я певний — скоро увесь край піде за нами.

„Популярність моя так поширила ся, що з інших сіл почали до мене прибувати люди! Самі прибувають, бо вже догадали ся, де шукати визволення!... І от вони прийшли до мене сьогодні і розповіли мені про свої думки, про свої надії... О, як би ти, скептик, бачив мене в той час, як я поводив ся з мужиками, як просто, щиро витали ся вони зі мною, не зважаючи, що я всеж панич, як зачудовали ся моїм вбранням... Довго я розмовляв із ними, розворушив їх у край, і слово моє так вільно і палко лило ся і доходило їм до душі; у той час вони народили ся для нового життя! І понесуть вони моє слово скрізь по селах, поміж земляками, і прийдуть до мене таких мужиків десятки, сотки, тисячі... На прощання я подарував їм поклик (я-ж набрав із собою та привіз сюди багато матеріалу!), — вони зберуть громаду і читатимуть ті золоті слова...

„В загалі я додержую програми, виробленої нашим гуртом, в справі відносин з мужиками. Програма рекомендує навчати людей наших пісень. Бо й справді, — пісня для народу, для маси, — іноді важить більш, ніж ціла низка найпевніших доказів... І я вивчив їх сьпівати на шу пісню. Вони з роду такої не чули, але пісня їм уподобала ся, кажуть — завзята. Тільки як би ти почув кумедний їх жаргон: замість щоб сказати — пісня завзята, бо й ова, вони кажуть — салдацька, через брак точних термінів і бідність мови. Я певний, що вони сю пісню вивчать і, скликавши громаду, усі гуртом сьпіватимуть, як Французи Марселезу.

„Трохи згодом я збираю ся сам пійти в село і явити ся на громадську раду. Я відкрию їм усім очи, я запалю їх горячим словом, я зворушу їх горячою піснею! Але нехай, ще нехай зростає те зерно, що я посеїв...“

III.

Нечипір Калюжний з кумом Гаврилом заїшов у волость до писаря, порадити ся з ним. Тоді саме завів ся у селі клопіт, -- громада хотіла одібрати в поля якісь там громадські гроші і настановила Нечипора та Гаврила вести сю справу.

— Плюньте ви на се діло, — каже писар, — бо нічого ви з попом не вдієте і гроший не викрутите, бо для попів є особливі закони.

Та Нечипір ніяк не хотів на се пристати. Врешті він сказав:

— Треба ще сходити за порадою у містечко.

— У містечко? А до когож там? — питає писар. — Чи не до панича Михайла Кривиченка.

— Ні, не до його, до хвершала, — одмовляє Нечипір.

— А ми таки і в панича були у ту неділю, — додає Гаврило.

— Невже? Щож він вам казав? — зацікавився писар.

— Ми, бачите, їздили з кумом на місто, — каже Нечипір, та й надумали одвідати панича. Бо я колись у їх на хуторі часто бував, як панську землю держав.

— Ну й щож? — допитується писар.

— Ледащо! — каже Гаврило, махнувши рукою.

— Пан — паном! — додає Нечипір.

— Як саме? — допитується писар.

— Деб старого чоловіка, земляка свого, чесно привитати, він кричить, тикає, і сести не попростав, — одмовляє Нечипір.

— Та просто мабуть був п'яний! — каже Гаврило. — У неділю з ранку — напийся! Сором!

Писар виявляв надзвичайну цікавість:

— Щож він вам казав? — питає він.

— Набалакав багато, — одмовляє Нечипір, — та годі було щоб розібрати.

— Бо хибаж розбереш, що п'яний верзе! — каже Гаврило.

Нечипір усміхнувся, згадавши:

— Ще й сьпівав так завзято!

— Сьпівав? — допитується писар, — а якуж саме пісню?

— Салдацьку! — одмовляє Нечипір.

— Салдацьких пісень багато, — каже писар. — От, скажемо; є така:

„Ровно слово трубом
Ми драли ся єб врагом, —“

таку він сьпівав?

— Здається, що таку, — каже Гаврило. — Так і є: „єб врагом...“ і „драли ся...“ і се там було...

— Ну, добре, — каже писар; — а чи навчав він чого?

— Якаж з п'яного наука, — сьміється Гаврило. А помовчавши, він зітхнув і промовив:

— Ох, Господи! Які пани були, а на що перевело ся! Старий пан трохи не все проциндрив; а тепер сей — і чоботи, бідний, пропив: у личаках ходить.

— Чи не давав він вам чого? — питає писар, може грошей або чого иньшого...

Нечипір та Гаврило зареготали.

— Ми ще бояли ся, що він у нас попросить на харч, на горівку, — каже Нечипір.

— Тільки й добра, — додав Гаврило, — що дав мені кланють паперу на цигарки, та й то я кумови оддав — оселедця загорнути.

— Може там було що й написане? — питає писар, — ви не подивились?

— Кат його знає, — одмовляє Нечипір, — здасть ся й там була знов пісня салдацька.

— Але що то ви, добродію, пишете? — несподівано спитав Гаврило.

— Я?! Щож? Нічого!... То я записую, — заметушав ся писар, — щоб знаєте...

Нечипір усьміхнув ся і каже:

— Забарили ми вас; то-б ви яке діло зробили... Бувайте здоровенькі, ми вже підемо!

IV.

Нечипір та Гаврило попрощали ся і пішли собі, а писар зараз сів писати звістку до станового. Бо становий казав нишком писарови подавати усякі звістки про панича Михайла і обіцяв за те нагороду.

Писар між иньшим писав (подаємо в перекладі):

„...Я з усієї сили стараю ся і пильную, щоб не проминути нічого цікавого, що торкаєть ся до відомої вашій милости персони, і надію ся, що вся моя праця і турботи будуть по правді оцінені нашим милостивим начальством.

„Сьогодні пощастило мені добути найшевнійші звістки про згадану персону і я, не гаючись ні хвилини, передаю сі звістки до уваги вашій милості.

„Із наших селян двоє поважних чоловіків були у того панича, — одвідували, як земляка свого. Він стрів їх гордо, кричав на їх, здаєть ся й лаєв, хоч вони ні в чому не провинили ся і взагалі люди смирні. Він просто був п'яний. Сего треба було сподівати ся, бо — як кажуть у нас, — яблучко недалеко од яблуні котить ся: і батько його був гуляка, свого добра збув ся, тепер живе на хуторі, ледве має на харч, прикутий до ліжка, бо слабкий вельми. Так і син його — попрошивав усе, навіть чоботи.

„Бувши п'яним єспівав він звичайну салдацьку пісню, що починаєть ся так: „Ровно слово трубом, ми драли ся со врагом.“ Як ще вашій милості не доводило ся її чути, то я мушу запевнити, що ся пісня цілком патріотична і не має в собі нічого непевного.

„Далі ще ті люди випросили в його паперу на цигарки, і він дав їм очевидно клопоть з пісельника, бо й там була написана чи надрукована та сама салдацька пісня.

„Ваша милость казали мені, щоб я доглядав ся, чи не виходить од панича якої небезпечности для ладу і спокою громадського. З усього, що я чув, — виходить, що можна сподівати ся великої небезпечности, нарушенія, тишини и спокійства, бо сей панич, маючи п'яницьку вдачу, може спокушувати до того гріха й иньших тутешніх людей, або у ночі ходити по вулицях і кричати, а сеж заборонено. Од такого непевного чоловіка можна усякого лиха сподівати ся, на приклад, він може не нарочком підпалити село, під п'яну руку без потрібної обережности запалюючи цигарку.

„Через те, я думаю, треба над ним мати певний догляд. Я все зроблю, що од мене залежатиме; але сего мало, я думаю, що треба настановити до-

глядача ще і в самому містечку. Бо хоч сей панич і нашої волости, а живе він якийсь час у містечку, його прийняла до себе одна перепічайка, хоч і не молода вже, а про те до паничів ласа. Батько-ж прогнав його від себе. Найкрасшим доглядачем у містечку був би мій приятель, Гарасько Утроба, по вулишньому Дяченко, бо його батько дяком був...“

V.

Знов була неділя. Біля волости зібрало ся чимало народу. Хто прийшов добути пашпорта, хто на суд, хто свідком, а хто просто з людьми побачити ся, побалакати, розпитати, — чи добра дорога до міста і по-чім на місї овес.

Коли се разом почали івалтовати ся собаки, та все на одному кутку села, немов би вовка почули.

— Що воно там собак дражнить? — питає один чоловік другого.

Бачать — якийсь чоловік іде, у постолах, у червоній сорочці, мотузком підперезаний, — як кажуть — „афонька.“ Він перейшов майдан і звернув до шинку.

То був панич Михайло. Він розміркував, що вже мабуть зросло у селі те зерно, що він посіяв, і прийшов сам, щоб звернути ся безпосередно до цілої громади. Він пішов до шинку, бо знав, що там звичайно збирають ся люди. Але на той час у шинку було тільки два чи три звичайних п'яниць. Посидівши трохи і напившись води, панич вийшов знов на майдан, побачив гурт людей біля волости і пішов до гурту.

— Здорова ребята! — гукнув він.

Хтось тихо одмовив:

— Доброго здоров'я.

— Що воно таке? — питали ся по тихеньку люди.

— Якийсь волоцюга?

— Та сеж панич Михайло Кривиченко, старого Кривицького син, — сказав Гаврило, підходячи до гурту.

— Невже? Чудасія!...

Люди почали жваво, хоча й тихо розмовляти, та все ближше підходили зо всіх боків до панича, роздивляляся на його.

А він радів та думав, що ось-то перед ним буде велика аудиторія, ось-де він спробує свої сили. Гаврило стояв десь із боку і розказував другому чоловікови:

— Бачите, — нещасний і чоботи пропив!

— Хіба він не?

— Іще-б! Отже ви помітили, що він, скоро в село, — зараз до шинку. Аж сюди од його горівкою тхне!...

— Вот я к вам, мужікам, прібил... — почав свою промову панич.

— Ще й лаєть ся, — сказав хтось, — сам пан невеликий.

Далі панич розпочав довгу і палку промову. Він був певний, що громада вже читала його поклик, уже вивчила ся його бойової пісні. Він „ще раз нагадав“ громаді про ту велику справу, що привела його сюди, а врешті мотнув головою і крикнув:

— Ну, ребята, — за мной!

„Как із лєсу тьомнава...“

Він не помітив, як загули і зареготали ся люди, як із волости вийшов писар і, побачивши таке „нарушеніє тишины и спокойствія“, — гукнув:

— Що се за гвалт? Алеж кричати на вулиці, та ще біля волости — не можна!

Почувши сеє, панич покинув сьпівати і каже до людей:

— Не обращайтесь вниманія на него, дурака!

— А, так ти ось як, пняюго! — гукнув писар. І, повернувшись до старшини, що теж вийшов на рундук, — сказав:

— Звеліть зараз посадити його під арешт у „холодну“, доки витверезить ся! Бо як часом наскочить начальство... Гей хлопці! Старшина приказує вам зараз узяти отого волоцюгу! Чогож ви дивитесь?!

Двоє чоловіків підійшли до панича і сказали:
— Щож, ходім.

Панич розлютував ся, одіпхнув їх, вони взяли його міцненько за руки і за плечі.

— Ах ви чортові мазепи, хами! — закричав панич. — Як ви сьмієте? Се така ваша дяка за всі мої турботи і працю? Ах ви свині!... Та виж не маєте права! Я вам не мужик, — я дворянин! Чуєте — я дворянин!

Щоб вою й було, коли-б на той час не трафилася несподіванка: у село хтось їхав із дзвінком, і вже недалеко, бо чутко було, як тупотіли коні. Усі полякали ся, остовпіли, бо з дзвінком звичайно їздить на поштових конях начальство, — становий, справник. Старшина бояв ся, щоб його не покарано за сей „безпорядок.“ А найбільш перелякав ся сам панич. Бо коли начальство застане його тут на горячому вчинкови, то тоді доведеть ся пропасти.

Тікати, — подумав панич, але серед села у день не втічеш і не сховаєш ся...

А дзвінок гуде все ближше та ближше... Ось із-за угла виглянули коні, а за ними і поштовий віз. В туж хвилину коні спинили ся біля волости, а з воза встав — хвершал!

— А, се ви, добродію! — сказав весело писар, — а ми думали...

— Слава тобі, боже! — промовив старшина.

Панич стояв блідий, з холодним потом на чолі.

— Нам сей божевільний клопоту наробив, — каже писар, — ми його хочемо в „холодну“ посадити, доки хміль із голови вийде.

Хвершал роспитав ся, що тут було, а тоді й каже:

— То між вами вийшло непорозуміння. Я сего чоловіка знаю, він зовсім не божевільний і не п'яний, тільки чудний трохи... Знаєте, добродію, — звернув ся хвершал до панича, — вам певно в містечко треба вертати ся, то я вас підвезу. Тільки заїдем тут до одного хорого.

Панич зрадів.

— Як же се так?... — спитав писар.

Хвершал з тиха до його промовив:

— Панич сей трохи хорий, через те з ним і виходять непорозуміння... Але я знаю на сю хворобу добрі ліки.

— Ага! Он воно що! — сказав писар.

Знов залунав дзвінок, і добрі коні помчали хвершала та панича.

Люди стояли і мовчки дивили ся їм у слід.

1898.

Гр. Коваленко.

